

УДК 811.521'25:811.161.2

К. Комісаров, канд. філол. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЯПОНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: КОГНІТИВНИЙ ТА ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Окреслено головні проблемні моменти у процесі розвитку перекладу в епоху глобалізації. Визначена роль іншомовних запозичень. Охарактеризовано пов'язані з глобалізацією зрушення у концептосфері японців. Проаналізовано найпомітніші зміни в ідіоматиці. Описано перспективи вивчення Японії як агента глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, когнітивна лінгвістика, японсько-український переклад, прагматична адаптація, міжкультурна комунікація, концептосфера, ідіоматика.

Глобалізація традиційно вважається в усьому світі рухом до економічної, фінансової, торгової та комунікаційної інтеграції. Важко заперечити, що глобалізація передбачає розширення світогляду у взаємопов'язаному і взаємозалежному світі з безперешкодною передачею капіталу, товарів і послуг через національні кордони. З економічної точки зору, глобалізація характеризується як процес, за якого підприємства та організації починають здійснювати міжнародний вплив або працювати у міжнародному масштабі.

Оскільки процес глобалізації пов'язаний з кардинальними перетвореннями економіки й суспільства в цілому, його вплив на культуру і мову не повинен бути недооціненим, адже він простежується в кожному аспекті життя, і у цьому зв'язку, на нашу думку, одними з найактуальніших можуть вважатися когнітивна та дидактична сторона питання. Це й зумовило мету нашої розвідки. Завданнями дослідження є розгляд характерних особливостей лінгвокультури японців, безпосередньо пов'язаних із процесом глобалізації; визначення головних проблем, що виникають у процесі міжкультурної комунікації; аналіз впливу глобалізації на процес навчання японської мови; розгляд Японії як агента глобалізації; визначення ролі іншомовних запозичень та змін в ідіоматиці з метою вироблення низки рекомендацій щодо японсько-українського перекладу на сучасному етапі.

Професія перекладача також не могла не зазнати змін внаслідок стрімкої глобалізації. О. Сергєєва дуже слушно зазначає з цього приводу, що відстані та національні кордони зникають, а полімовність залишається. Індустрія перекладу стала частиною системи міжнародного зв'язку, розвиток якого відбувається надзвичайно швидкими темпами останнім часом. Зважаючи на цю особливість, професійна перекладацька діяльність вимагає постійного розширення предметних і мовних знань [4, с.83].

Усе більшої актуальності в епоху глобалізації набуває вивчення автоматизованого перекладу як складової сучасної інформаційної культури. Дослідники в усьому світі, зокрема й на теренах України та Японії, нині займаються з'ясування впливу глобалізаційних процесів на розширення сфери вжитку автоматизованих систем перекладу. Як зазначає О. Білецька, для цього необхідно розібратися хоча б у змісті таких понять, як "інформаційна культура", "засоби масової комунікації", "автоматизований переклад". Ретельного вивчення потребує специфіка застосування автоматизованих систем перекладу, а також їх значення у системі засобів масової комунікації, до яких належать і досить поширені та доступні для широкого загалу користувачів, а це докорінно змінює сферу засобів масової комунікації, створюючи принципово нову споживацько-комунікативну парадигму [1, с.207].

Окрім того, О. Білецька висловлює цікаву думку про те, що розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій є одночасно і причиною, і наслідком глобалі-

зації, оскільки воно робить можливим глобальний інформаційний обмін і воно ж породжується розвитком міжнародних процесів і операцій. Такі технології сприяють розвитку гармонійної глобалізації за рахунок збільшення різноманітності у всіх сферах діяльності, розширення меж співпраці, взаємодопомоги і взаємоінформування в бізнесі, науці, культурі та освіті [1, с.207]. Проте, щодо гармонійності, ціла низка сучасних фахівців, зокрема й у галузі лінгвістики, висловлює певну схвильованість. Стосується це, з-поміж інших, і японської лінгвокультури, про що докладно йтиметься далі.

Коли компанії відкривають свої представництва по всьому світу, послуги з перекладу допомагають подолати мовні бар'єри і потрапити на локальні ринки. Очевидним є факт, що роль перекладацьких послуг зростає, оскільки компанії шукають можливості для просування своєї продукції в інших країнах, представляти свої товари іноземними мовами. І тут виникає суто прагматична проблема. Оплата перекладу може сильно варіюватися, але найгіршою є ситуація, коли переклад робиться "погано за дешево". Прагнення роботодавця скоротити витрати є цілком зрозумілим, проте необхідно пам'ятати, що для виконання якісного перекладу з обов'язковим редагуванням перекладеного тексту перекладачу потрібна достатня кількість робочого часу.

На жаль, і сьогодні існують японські компанії, які, витративши кілька сотень мільйонів ієн на розробку товару для наступного продажу його за кордоном, не виділяють на переклад навіть кілька десятків тисяч ієн. Часто постає питання: чи з'явиться в іноземного споживача достатній інтерес до товару, якщо супровідна документація до нього перекладена неякісно? Це стосується і українських компаній.

Зрозуміло, що для здійснення багатомовних, масштабних перекладів необхідними є установи, які займаються перекладацьким супроводом проектів, контролем якості та нормуванням перекладів. Таку компетенцію мають, зокрема, бюро перекладів. Через оплату їх послуг собівартість перекладів виростає, порівняно зі співпрацею безпосередньо з перекладачами, однак у такий спосіб можна отримати гарантії дотримання термінів виконання перекладу та його якості.

Іноді виконаний на достатньому рівні еквівалентності й, на перший погляд, достатньо адекватний переклад може отримувати критичні зауваження через те, що в ньому на позначення поширених понять не використовуються звичні для носіїв мови перекладу слова та вирази. Бувають і серйозніші випадки. Так, свого часу одна компанія жорстко критикувалася за використання у DVD-плеєрах, призначених для продажу в Японії, повідомлень *ディスク無* "Немає диску", *オーボン* "Відкрити", *クローに* "Закрити" та багатьох інших, що не тільки відрізнялися за формою від тих, які прийнято використовувати японськими компаніями-виробниками побутової техніки, а й порушували орфографію японської мови.

З іншого боку, відчутним ударом по іміджу компанії є інциденти, пов'язані з перекладом для неапономовних людей текстової інформації японського програмного забезпечення: часто у перекладі з'являються не надто вдало вигадані перекладачем слова, які часом сприймаються носіями мови перекладу як дуже комічні й недоречні через особливості світосприйняття та, відповідно, лінгвокультури японців.

Резюмуючи, можна сказати, що вочевидь поганий, низькоякісний переклад часто зустрічається у міжкультурній комунікації. Проте, бувають також переклади, в яких зміст передано, в принципі, правильно, але вони важко читаються, виникає відчуття неприродності, певної неадекватності, негармонійності побудови (違和感/івакан/). Причиною цього може бути перенесений без змін із тексту оригіналу порядок слів чи недбалий добір перекладацьких еквівалентів для лексичних та граматичних одиниць. Не виключено, що такий підхід, а ліпше сказати – ставлення, до перекладу може визнаватися цілком достатнім для низькорівневої передачі інформації (дати замовнику в загальних рисах зрозуміти, про що текст, яким він зацікавився; підготувати глосу для літератора, який здійснюватиме, спираючись на неї, літературний переклад художнього твору). Однак, коли необхідно адекватно передати непросту і, водночас, дуже важливу інформацію, пов'язану, наприклад, з рекламою товарів та послуг, укладанням офіційних угод, затвердженням статуту підприємства тощо, то такий, недостатньо адекватний, переклад не є прийнятним, оскільки може суттєво нашкодити. Постає необхідність у прагматичній адаптації тексту перекладу.

Чи не найцікавішими з точки зору прагматичної адаптації є тексти різних видів реклами. Для того, щоб у рекламних повідомленнях адаптувати інформацію для свідомості реципієнта, її необхідно, насамперед, "перекомпонувати" для іноземних видань. Коли переклад виконується за замовлення, тією чи іншою мірою враховуються побажання замовника, його бачення результату, а отже інформація у тексті друготвору повинна бути максимально доступною і звичною для цільової аудиторії. Іноді для того, щоб уникнути хибного розуміння тексту у тих випадках, коли переклад робиться на замовлення, необхідно зробити письмове роз'яснення, призначене не стільки для рецептора перекладу, скільки для його замовника.

Якщо звернутися до робочої термінології, то в індустрії перекладу "точний" переклад, в якому не проводиться прагматична адаптація, називають інформаційним або внутрішнім. Цей тип перекладу, у порівнянні з загальним або зовнішнім, простіший та швидший у виконанні, більш звичний у використанні поміж перекладачами, а також при співробітництві, що передбачає щоденні контакти із безпосереднім роботодавцем. Проте, якщо фірма має на меті привертання максимальної уваги до своїх товарів чи послуг і працює над створенням позитивного іміджу для свого бренду, необхідно замовляти загальний або зовнішній переклад, що передбачає поетапне редагування, а також обов'язкову прагматичну адаптацію тексту друготвору. Собівартість перекладу, однак, у цьому випадку буде вищою.

Від перекладача вимагається також уміння ефективно використовувати раніше виконані замовлення на ту саму тему (заздалегідь створені бази даних), а роботодавець, у свою чергу, розраховує на помітну економію часу та коштів при перекладі повторюваних або схожих фрагментів тексту [1, с.208]. Це якісно нові вимоги до професійної компетенції перекладача, які не можна не враховувати у процесі підготовки перекладачів в епоху глобалізації.

Розглянемо інші аспекти впливу глобалізації на перекладацьку діяльність. Зокрема, японські фахівці вважають, що інтернаціоналізація повинна починатися з адекватного перекладу текстів японських періодичних видань, тож не випадково, що такі тексти дуже часто можна зустріти у підручниках, починаючи із середнього рівня вивчення японської мови. Потрібна неабияка кількість часу для того, щоб із поясненнями, зрозуміло і доступно передати при перекладі ідіоми, образні вирази, професійну лексику тощо – усе те, що міцно вкорінилося в японській лінгвокультурі, а отже є чудово зрозумілим японцям, проте часом зовсім незнайомим для іноземних читачів.

З протилежного боку, цікавими у цьому сенсі постають мовні запозичення, оскільки вони можуть свідчити про домінування однієї мови над іншою. Велика кількість сучасних японських учених вельми стурбовані соціальними і культурними наслідками глобалізації, припускаючи, що для Японії глобалізація отожднюється з Північною американізацією, і цей процес інтернаціоналізації відбувається за рахунок втрати важливих елементів японської культури та національної самобутності. Іноді навіть кажуть, що Японія переживає маргіналізацію японської культури заради глобалізації.

Норію Ота зазначає, що якщо подивитися на надмірне вживання англійських запозичень в японській мові, може навіть скластися враження, що в Японії майже неможливо жити, не знаючи англійської мови, і процес інтернаціоналізації тут дійсно відбувається за рахунок втрати японської культури та ідентичності, особливо серед молоді [5]. І справді, останнім часом від японських молодих людей можна почути щось на кшталт "学校ワズ /'аако: вадзу/" (я був (was) у школі) або "公園ウイイル /'ко:ен уіру/" (я буду (will) в парку). Слід зазначити, що ця тенденція була помітною і в більш ранні періоди. Проблема надмірного запозичення може бути наочно продемонстрована численними цікавими прикладами, зібраними Норію Ота: フーリガン対策 /фу:рігантайсаку/ заходи проти хуліганства, 正義のヒーロー /сейгі'но хі:ро:/ герой справедливості, 世界一周ヘテイクオフ /секайішшо:-е те:куофу/ вирушати у навколосвітню подорож, 本音トーク /хоннето:ку/ відверта розмова, ウエット面 /уеттомен/ волога поверхня, ミュージックステーション /мю:джікукусте:шьон/ музична станція, ノーローン /но:ро:н/ без кредиту, ハッピーライフ /хаппі:райфу/ щасливе життя, アクシデント /акушіденто/ пригода, インциデント, センシティブ /сенситибу/ чутливий, ドッグ・フード /дог'туфу:до/ корм для собак, ブレーク する /буре:кусуру/ перелопотити тощо [5].

З огляду на такий стан, можна почати думати, що сучасна японська мова вельми контамінована англійськими запозиченнями. Можна навіть зробити висновок, що внаслідок глобалізації в японській концептосфері відкрилося чимало прогалин, які необхідно оперативнo заповнити відповідними концептами. Однак, залишається ще питання про те, як часто лексеми для вербалізації цих нових концептів використовуються у повсякденному усному та письмовому мовленні. Аналіз навчальної літератури (зокрема, підручників для іноземців) доводить, що частотність ця не така вже й висока – принаймні більшість слів, що їх часто наводять в якості прикладів японські фахівці, стурбовані контамінацією словника, дуже рідко можна зустріти на сторінках підручників і на заняттях, а, як відомо, японські освітяни повсякчас прагнуть навчати іноземців "自然な日本語 /шідзенна ніхон'го/" – природної (без узуальних порушень) і актуальної на сьогоднішній день мови в її прак-

тичному використанні. Отже, у процесі перекладу не потрібно надмірно захоплюватися ще не засвоєними достатньою мірою неологізмами: по-перше, це може призвести до втрати адекватності японського друготвору, адже існує чимало рецепторів (наприклад, люди похилого віку), які можуть просто не сприйняти переданий у такий спосіб зміст, оскільки не знайомі з цими англіцизмами або ж негативно до них ставляться; по-друге, через різницю у семантичному обсязі в мові-донорі та японській мові такі лексеми подекуди можуть навіть стати "хибними друзями перекладача".

Слід також мати на увазі, що при перекладі у зворотному напрямку не завжди існуватиме нагальна потреба передавати такі й подібні до них неологізми у якийсь особливий спосіб, оскільки в японській мові вони можуть і не мати ніякого стилістичного навантаження. Крім того, як слушно зазначає Ю.В. Малахова, "проблема запозичень пов'язана з проблемами міжкультурного спілкування, у процесі якого необхідно враховувати національні особливості учасників комунікації і культурно зумовлену специфіку вербальної і невербальної поведінки представників певної нації" [3, с.16]. Урахування саме таких аспектів і повинно бути першочерговим завданням перекладача.

Тепер потрібно сказати декілька слів про вплив глобалізації на культуру та суспільство Японії і зробити висновки, що можуть стати у пригоді в перекладацькій діяльності.

Важко не погодитись із думкою Норіо Ота про те, що протягом усієї історії чимало культур були знищені або змушені змінитися під впливом інших культур. До недавнього часу в багатьох країнах люди ще могли зберігати свої культурні й етнічні особливості, бо були більш-менш захищеними від зовнішнього впливу кордонами. Як не дивно, холодна війна стримувала світ від об'єднання, хоча й у соціалістичному, і в капіталістичному таборі процес глобалізації тривав. Кінець холодної війни припав на час розпаду Радянського Союзу і відкрив шлях для глобалізації. Слід також зазначити, що шире прагнення людей до стабільного миру в усьому світі також було рушійною силою. Географічно у західному світі глобалізація досягла тієї стадії, коли державні кордони можуть зникнути дуже швидко, і, водночас, багато країн, як і раніше, чинить опір тискові, щоб відповідати західному стилю глобалізації [5].

Поза сумнівом, глобалізація є безперервним процесом у сучасному світі. Попри те, що робилися різні спроби зупинити цей процес, апелюючи зокрема до традиційних релігійних цінностей, тримати людей без освіти, вибух масового спілкування, світової торгівлі і туризму призвів до глобалізації. Революція в галузі інформаційних технологій (アイティー革命 /айті:какумей/) зробила майже всі види інформації доступними з будь-якої точки земної кулі.

Мови залишалися головною перешкодою для глобалізації, але позаяк англійська мова стала міжнародною і в реальному світі, і у світі віртуальному, цю останню перешкоду було майже усунуто. Якщо поглянути на різноманітні зміни й нові явища, що наявні в Японії у цьому контексті, то стає зрозуміло, наскільки швидко і глибоко процес глобалізації охопив японське суспільство.

Нижче наведені деякі останні факти, які можуть мати серйозні наслідки для культури та суспільства Японії і неодмінно позначаться на перекладацькій діяльності. Зафіксований цілий масив нових понять у концептосфері японців.

Розширення прав і можливостей різних соціальних груп, включаючи жінок, фізично і розумово відсталих, гомосексуалістів і расово-етнічні групи, поза сумнівом, можна

розглядати як одне з глобалізаційних явищ. Поняття підзвітності та відповідальності тих, хто має владу アカウンタビリティ /акаунтабіриті/ (англ.: accountability) допоміг ввести спеціальні навчальні плани シラバス /шірабасу/ (англ.: **syllabus**) та оцінювання студентами відвідуваних занять 授業評価 /джюгьо: хьо:ка/ у багатьох університетах. У галузі медицини з'явилося поняття інформованої згоди インフォームド・コンセント (англ.: informed consent), що означає відповідальність лікарів за розголошення і обговорення з пацієнтами медичної інформації.

Поняття такого роду широко відображені як у сучасній періодиці, так і в підручниках з японської мови для іноземців. Можна зустріти такі заголовки, як "揺れる評価に踊らされ /Юреру хьо:ка-ні одорасаре/ *Адаптуючись до чергових змін у критеріях оцінювання*", "高校入試における評価尺度の多元化 /Ко:ко:ню:ші-ні океру хьо:кашякудо-но тагенка/ *Диверсифікація шкал оцінювання на вступних іспитах до старшої школи*", "フリースクール /Фурі:суку:ру/ *Вільна школа*", "ユニーク学科 /Юні:ку'гакка/ *Специфічні спеціальності*", "大学入学資格検定 /Дай'гакуню:гаку шаікукентей/ *Кваліфікаційний іспит вступника до університету*", "飛び入学 /Тобію:гаку/ *Достроковий вступ до університету*", "社会人入学 /Шякайджінню:гаку/ *Вступ до університету у зрілому віці*" тощо [7].

Психологічна сторона також охоплена у цьому контексті. Так, "зцілення (癒 /іяші/)" прийшло, ймовірно, з Північної Америки та Європи. Так званий "бум зцілення" (癒しブーム /іяші бу:му/) набув широкого поширення в Японії. З метою подолання пов'язаних з роботою стресів проводиться "зцілення музикою" (癒し系音楽 /іяшікейон'гаку/), і такі компакт-диски є дуже популярними. Клініки арома-терапії (アロマセラピー /ароматерапі:/) можна знайти навіть у найменш очікуваних місцях.

Це був лише побіжний та фрагментарний огляд нових важливих понять у житті сучасної Японії. Для деяких із них можна знайти прямі еквіваленти у процесі перекладу. Що ж до інших, то знадобляться додаткові зусилля для вироблення шляхів їх передачі іншими мовами. У зв'язку з цим, надзвичайно цінними, актуальними, а в деяких випадках – навіть неминучими видаються дослідження в галузі когнітивної лінгвістики, оскільки зараз саме час вивчити ті явища, які ілюструють деякі епохальні зміни в японській культурі та мові у контексті глобалізації.

Для сучасних українських японістів – лінгвістів та перекладознавців – буде надзвичайно цікавим та корисним порівняти вплив глобалізації на Японію, з одного боку, і на Україну, з іншого, спираючись на здобутки когнітивної лінгвістики.

Вивчаючи сучасні тенденції та теорії, ми з'ясували, що в Японії дослідження в галузі когнітивної лінгвістики тісно пов'язані з порівняльними дослідженнями мовно-культурної комунікації (言語文化比較交流論 /ген'гобункахікакуко:рю:рон/), дослідженнями мовно-культурних систем (言語文化システム論 /ген'гобункашісутемурон/), сучасною трансрегіональною культурологією (現代超域文化論 /гендайчо:ікібункарон/), дослідженнями з вербальної комунікації (言語コミュニケーション論 /ген'гокомюнике:шьонрон/), дослідженнями в галузі мовно-культурної освіти (言語文化教育論, лінгвістичною інформатикою (言語情報科学 /ген'годжьо:хо:ка'гаку/) та іншими новітніми дисциплінами [6].

Порівняльні дослідження мовно-культурної комунікації спрямовані на вивчення та порівняння ключових моментів і аспектів мов та культур різних країн, народів і груп у синхронії та діяхронії. Це комплексне вивчення: а) історії мовних контактів і культурного обміну між Японією та іншими країнами; б) багатомовності та аккультурації (культурної трансформації), що відбуваються

під впливом міжкультурних контактів; в) ролі мовно-культурної політики в епоху глобалізації.

Дослідження мовно-культурних систем передбачають комплексний і системний підхід до мови та культури, вивчення складних відношень між різними елементами. Зокрема, перевіряються теорії, пов'язані з кореляцією між суспільством, культурою та мовою.

Сучасна трансрегіональна культурологія спрямована, головним чином, на забезпечення лінгвокультурної грамотності, що робить можливим для мов та культур перетинати регіональні кордони в епоху глобалізації. Проблеми сучасної культури в різних регіонах світу аналізуються з таких точок зору, як структурні відношення між місцевою культурою, традиціями, тенденціями та культурою мови, культурою промисловості, культурою споживання, медіакulturою.

Дослідження з вербальної комунікації спрямовані на вивчення характеру взаємних нерозуміннь між культурами, які трапляються у сучасному суспільстві, вироблення способів їх подолання задля забезпечення успішної комунікації.

Дослідження в галузі мовно-культурної освіти мають на меті забезпечення навчання іноземної мови для японців з урахуванням теорій оволодіння мовою та навчання мови, а також прикладних аспектів використання мови, таких як написання творів, підготовка виступів, усний та письмовий переклад, що потрібні для міжнародного обміну інформацією. З іншого боку, тут також досліджуються навчання японської мови для іноземців та освіта протягом життя.

Лінгвістична інформатика також становить неабиякий інтерес у сучасній Японії, оскільки допомагає уточнити функції і механізми мови з точки зору інформатики. Окрім того, досліджується теоретична основа для створення передової системи обробки природної мови.

Тепер варто поговорити про деякі зміни в ідіоматиці японської мови в епоху глобалізації. Загалом вважається, що ідіоматика – це одна з галузей, які розпадаються досить швидко під впливом іншої мови. Наступні приклади демонструють, як помітно цей процес відбувається в японській мові.

1. Деякі факти свідчать, що впливу європейських мов зазнав частково навіть граматичний стратум японської мови. Так, зокрема, якщо ортодоксальним співвідношенням часових форм присудків простих речень у складі складнопідрядного було таке, при якому на час події вказував лише присудок головного речення, то сучасний стан нормативної граматики свідчить про те, що присудок підрядного речення може узгоджуватися за часом із присудком головного. Порівняймо:

私は小さい時、よく父と海へ行った。

/Ваташі-ва чі:сай токі, йоку чічі-то умі-е ітта/

Коли я був маленьким, часто їздив із татом на море.

私は小さかった時、よく父と海へ行った。

/Ваташі-ва чі:сакатта токі, йоку чічі-то умі-е ітта/

Коли я був маленьким, часто їздив із татом на море.

Вважається, що речення другого типу почали з'являтися в японській мові під впливом перекладної літератури. Наведений приклад перекладається англійською так: *When I was small, I often went to the seaside with my father.* При цьому відображається узгодження часів (sequence of tenses) – одна із найголовніших особливостей синтаксису англійської мови, що викликала часткове зрушення і в японській граматиці. Проте, слід неодмінно відзначити той факт, що це зрушення не призвело до витіснення автентичної синтаксичної побудови іншомовною, а це зайвий раз підтверджує, що японська

мова, як і японська лінгвістика, в усі часи зберігала свою національну специфіку.

2. Змінилася сполучуваність деяких дієслів та іменників. Наприклад, речення типу "犯罪が行われた /Хандзай-га оконаварета/ (犯罪行為が行われた /Хандзайко:і-га оконаварета/) Було скоєно злочин" з'явилося у зв'язку з тим, що традиційне сполучення "犯罪を犯す /хандзай-о окасу/ скоїти злочин" не може мати пасивної будови, а дієслово 犯す /окасу/, до того ж, може також означати "гвалтувати", і в заміні його на 行う /оконау/ можна навіть вбачати певну політкоректність [5].

3. Спостерігаються зміни у правилах вживання деяких відмінкових часток. Так, "電柱と衝突 /денчю:-то шю:тоцу/ зіткнення з електричним стовпом" може викликати подив, оскільки коли об'єкт нерухоми, традиційно використовується частка に /ні/, але цей нюанс, схоже, зазнав нейтралізації і, думається, під впливом того, що в англійській мові така відмінність не знаходить вираження мовними засобами [5].

4. Відбуваються зміни у конотативному значенні слів, наприклад: 暴走族が集う駐車場 /Бо:со:дзоку-га цудоу чю:шяджю:/ Парковки, на які злітаються звідусіль байкери. Раніше дієслово "集う /цудоу/" використовувалося виключно на позначення щасливих, позитивно забарвлених зборів та зустрічей [5].

Насамкінець, скажемо кілька слів про Японію як агента глобалізації, тобто країну, елементи культури якої активно поширюються за її межами. Цікаво, що Японія, зазнаючи, з одного боку, глобалізаційного впливу Заходу, з іншого – справляє такий вплив на інші азійські країни, де уже не одне десятиліття знають, що таке ドラエモン /Дораемон/, ハローキティ /харо:кіті:/ ("Hello Kitty"), タレパンダ /Таре:панда/, ポケモン /Покемон/ та アニメ /аніме/. Молоде покоління, що не пам'ятає воєнного часу, масово захоплюється японською культурою.

Що ж до України, то як зазначає Ю.В. Малахова, у повоєнний час японські слова зазвичай потрапляли до української мови опосередковано через російську або західні мови, переважно англійську, а після розпаду СРСР у 90-х роках ХХ ст., завдяки активізації контактів України з Японією, посилюються політичні, економічні та культурні зв'язки, що сприяє інтенсифікації процесу запозичення слів японського походження. На початку ХХІ ст. захоплення певних соціальних верств населення України культурою Японії супроводжується появою у пресі таких "модних" японізмів, як "нецке" (根付), "тамагочі" (たまごっち), "гейша" (芸者) тощо, які швидко стають загальноживаними. Проте соціально-економічні контакти впливають на запозичення лексики опосередковано, зокрема інтенсифікація контактів не обов'язково спричинює активізацію процесу запозичення, а їх послаблення не завжди означає уповільнення цього процесу [3, с.5].

В останні десятиліття японська культура представлена в Україні здебільшого бойовими мистецтвами, як от айкідо (合気道), дзюдо (柔道), кендо (剣道), карате (空手), джиу-джитсу (柔術); традиційними стравами: суші (寿司), сашімі (刺身), темпура (天ぷら), соба (蕎麦), удон (饅頭), місо-суп (味噌汁) тощо; з кожним днем усе більше охочих вивчати ікебану (生け花) чи чайну церемонію (茶道). Якщо говорити про лексику, що обслуговує ці галузі, то певна кількість одиниць уже кодифікована українським словником, ще ціла низка може активно використовуватися в межах певних вікових чи професійних груп, кіл людей, що мають спільні інтереси й захоплення. Так, можна часто почути, що хтось тренується на татамі (畳), потребує норі (海苔) та васабі (山葵) для приготування суші вдома, пишеться справ-

жнім японським мечем катана (刀) у своїй колекції, тобто, на позначення нових понять використовується запозичена лексика. Це можна пояснити тим, що самі поняття пов'язані з чимось суто східним, яскравим і незвичайним у свідомості українців, тому не виникає бажання називати норі у розмовному мовленні пресованими морськими водоростями, васабі – японським хреном, а катану – японським (самурайським) мечем. Проте, цікаво, що далеко не всі такі неологізми активно сприймаються і входять в ужиток. Так, зокрема, надзвичайно актуальні для японської кухні 醤油 /шьо:ю/ та 箸 /хаші/ українці продовжують називати соєвим соусом та паличками для їжі (чи просто паличками) відповідно. Вірогідно, це пов'язане з тим, що, по-перше, пересічному українцеві було добре відомо ще за радянської доби (а може й раніше), що деякі народи Сходу їдять не виделкою і ножем, а паличками; по-друге, соєвий соус не надто вирізняється з-поміж інших понять цієї категорії. Отже, на час появи цих речей у повсякденному житті українців не існувало настільки відчутних лаун, щоб запобігати їх запозиченнями.

Питання про те, в якому семантичному обсязі запозичуються японські слова, не може бути розглянуто тут, оскільки є вельми масштабним, і йому потрібно присвячувати окремі дослідження. Дозволимо собі обмежитися наведеними вище загальними зауваженнями, що певною мірою дають уявлення про результати впливу японської мови на словниковий склад української. На сьогодні в Україні вже існують ґрунтовні дослідження, присвячені цьому питанню, зокрема, уже згадуваної нами Ю.В. Малахової, яка дослідила японські лексичні запозичення у контексті міжкультурної комунікації, розглянула історичні передумови взаємодії російської та японської, української та японської мов; виділила корпус японських запозичень і провела їх лексикографічний опис [3].

Скажемо лише кілька слів про деякі ускладнення, які японська мова як мова-донор спричиняє для носіїв слов'янських мов через специфічність своєї фонетичної будови. Щоправда, інколи (не завжди з авторитетних джерел) лунає думка про те, що фонетика японської мови є доволі простою для українців: мовляв, достатньо лише вимовляти відповідні японські звуки за правилами української (або російської) вимови, і японці вас зрозуміють.

Іншими словами, на увазі мається не що інше, як здійснення японської вимови за транскрипцією, яка у випадку України може бути однією з трьох: кирилична українська, кирилична російська та латинська (остання – у зоннайменш двох варіантах). А проблема транскрипції та транслітерації японських лексичних одиниць, як справедливо зазначають М.О. Івахненко та А.В. Шпігунов, стоїть в українській японістиці досить гостро і викликає серед вітчизняних дослідників досить поляризовану полеміку. Безперечно, окрім наукової актуальності, це питання має і велике практичне значення, адже саме система практичної транскрипції визначатиме, в якому вигляді реалії, власні назви японської мови, передані українською графікою, досягнуть реципієнта [2, с.12].

Здійснена розвідка дозволяє дійти низки висновків.

По-перше, ми констатували, що у міжкультурній комунікації через низку об'єктивних причин нерідко можна зустрітися з перекладами надзвичайно низької якості, коли зміст першотвору практично не переданий. Для низькорівневої передачі інформації достатньо просто передати зміст без порушень норми мови, не особливо дбаючи про збереження узусу, а коли необхідно адекватно передати складну й важливу інформацію, постає необхідність у прагматичній адаптації тексту перекладу. В епоху глобалізації ця класична умова не тільки не втрачає своєї актуальності, а й набуває особливої значущості.

По-друге, ми погодилися з тим, що в процесі глобалізації мовні запозичення можуть свідчити про домінування однієї мови над іншою, і процес інтернаціоналізації в Японії може відбуватися за рахунок втрати японської культури та ідентичності. Проте, висловлюючи судження про ступінь контамінованості мови іншомовними запозиченнями, необхідно зважати на частотність використання відповідних одиниць, адже чимало з них можуть вживатися не регулярно, а лише okazіonalно, а отже – у процесі перекладу не потрібно надмірно посплюговуватися неологізмами, не засвоєними достатньою мірою мовою друготвору.

По-третє, виявлено останні факти, що можуть істотно вплинути на культуру та суспільство Японії і, як наслідок, позначитися на перекладацькій діяльності. Зокрема, можна говорити про великий масив нових понять у концептосфері японців, пов'язаних із розширенням прав і можливостей різних соціальних груп. У цьому контексті охоплена і психологічна складова.

По-четверте, ми з'ясували, що актуальні в епоху глобалізації дослідження з когнітивної лінгвістики в Японії пов'язані з порівняльними дослідженнями мовно-культурної комунікації, дослідженнями мовно-культурних систем, сучасною трансрегіональною культурологією, дослідженнями з вербальної комунікації, дослідженнями в галузі мовно-культурної освіти, лінгвістичною інформатикою. Проведення наукових розвідок саме у таких напрямках видається на сьогоднішній день доволі перспективним.

По-п'яте, в епоху глобалізації спостерігаються деякі цікаві зміни в ідіоматиці японської мови: зміна сполучуваності окремих дієслів та іменників, модифікація правил уживання відмінкових часток, частотні зміни на рівні конотативного значення слів (особливо це стосується оцінного компонента конотації) і навіть деякі зрушення на рівні синтаксичної побудови.

По-шосте, з когнітивної та дидактичної точок зору вельми цікавим і перспективним на сьогодні постає вивчення Японії як агента глобалізації. Окрім того, це може виявитися корисним і для японсько-українського перекладу.

Неважко переконатися у тому, що глобалізаційні процеси суттєво позначилися на лінгвокультурах різних народів, і зміни, що відбулися і відбуваються в епоху глобалізації, повинні неодмінно враховуватися як у теоретичному мовознавстві та перекладознавстві, так і у повсякденній практиці. Цілоком можна прогнозувати успіх для когнітивних досліджень, заснованих на принципах міжкультурної комунікації в епоху глобалізації і спрямованих на використання та розвиток її позитивних сторін.

Список використаних джерел

1. Білецька О. Автоматизований переклад у контексті сучасної інформаційної культури / Оксана Білецька // Український інформаційний простір. – №1/2013. – К.: КНУКІМ, 2013. – С. 206-210.
2. Івахненко М.О. Транскрипція та транслітерація японських назв засобами української мови / М.О. Івахненко, А.В. Шпігунов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури. Випуск 13/2008. – К., 2008. – С. 14-18.
3. Малахова Ю.В. Японські лексичні запозичення в контексті міжкультурної комунікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.13 "Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії" / Ю.В. Малахова. – К., 2007. – 19 с.
4. Сергеева О. Особливості підготовки перекладачів-референтів в університетах Великої Британії та України / Оксана Сергеева // Порівняльна професійна педагогіка. – Вип. 1/2011. – Хмельницький, 2011. – С.82-88.
5. Ota N. Impact of globalization on Japanese language and culture [Електронний ресурс] : Norio Ota / Japanese studies program at York University // Режим доступу до статті: <http://buna.arts.yorku.ca/japanese/ejlt/globalization.pdf>.
6. 講座・部会紹介 [Електронний ресурс] : 講座・部会紹介 / 大阪大学大学院言語文化研究科 言語文化専攻 // Режим доступу: <http://www.lang.osaka-u.ac.jp/lc/education/lecture>.
7. 近藤安月子, 丸山千歌. 中・上級日本語教科書: 日本への招待. - 東京大学出版会, 2001. – 193頁.

К. Комиссаров, канд. филол. наук, доц.
 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ЯПОНСКО-УКРАИНСКИЙ ПЕРЕВОД В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: КОГНИТИВНЫЙ И ДИДАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

Обозначены основные проблемные моменты в процессе развития перевода в эпоху глобализации. Определена роль иноязычных заимствований. Охарактеризованы связанные с глобализацией смещения в концептосфере японцев. Проанализированы наиболее заметные изменения в идиоматике. Описаны перспективы изучения Японии в качестве агента глобализации.

Ключевые слова: глобализация, когнитивная лингвистика, японско-украинский перевод, прагматическая адаптация, межкультурная коммуникация, концептосфера, идиоматика.

K. Komisarov, PhD in Philology, associate professor
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

JAPANESE-UKRAINIAN TRANSLATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: COGNITIVE AND DIDACTIC ASPECTS

Main problematic points in the process of development of translation in globalization era are given. Role of the borrowings from foreign languages is defined. Shifts in the concept sphere of Japanese connected with globalization are characterized. Most significant changes in the idiomacy are analyzed. Perspectives of researching Japan as an agent of globalization are described.

Key words: globalization, cognitive linguistics, Japanese-Ukrainian translation, pragmatic adaptation, cross-cultural communication, concept sphere, idiomacy.

УДК 811.222.1'0'373

О. Кшановський, д-р філол. наук, проф.
 Київський національний лінгвістичний університет, Київ

ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ З ЕВІДЕНЦІЙНИМ ЗНАЧЕННЯМ У СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ

Мови з категорією евіденційності на лінгвістичній карті світу згруповано в кілька ареалів, кожен із власними структурними особливостями. Так, мови, розташовані на території від Балканів (албанська, південнослов'янські) до Японських островів формують так званий "евіденційний пояс", або тюркський "indirective belt". Головною структурною відмінністю категорії евіденційності мов цього ареалу від аналогічної категорії мов інших (наприклад, американського) ареалів полягає в тому, що маркованими формами щодо евіденціальності є лише ті, які вказують на непрямий шлях одержання мовцем інформації. Крім цього, майже всі ці форми утворено на основі перфектних форм дієслова. У статті показані усі типи евіденційності в сучасній перській мові, притаманні балкансько-азійському евіденційному поясу. Дослідження показує, що ця категорія в сучасній перській мові, як і в мовах цього регіону, виникла в результаті зовнішнього впливу.

Ключові слова: евіденційність, інферентивні форми, цитативні форми, репортативні форми, перфектні форми.

Постановка проблеми. Лінгвістичне вивчення способів та засобів вираження в мовах світу того джерела, з якого мовець узяв інформацію стосовно ситуації, яку він повідомляє (пор. в укр.: *мовляв, кажуть, на власні очі* та под.) має принаймні столітню історію [6, с. 321–322]. Незважаючи на це, а також на дуже велику кількість аж ніяк не екзотичних мов (серед таких, наприклад, усі південнослов'янські), в яких спосіб вираження такої інформації граматицізовано, ці дослідження справляють враження екзотичних. Не в останню чергу така ситуація склалася через велику кількість термінів, які застосовують дослідники на позначення цього явища (Якщо до прийнятих у західному мовознавстві (квотатив, імперсептив, інферентив, репортатив, аудитив, (ад)міратив та ін.) термінів додати прийняті на пострадянському просторі (цитатив, неочевидний спосіб, переказувальний спосіб, позаочність та ін.), то за кількістю назв з цією категорією не зможе конкурувати жодна, див.: [13, с. 149; 2;]). В останній чверті минулого століття у світовій лінгвістиці за цією категорією закріпився термін **евіденційність** (Там само). Ґрунтуючись на великій кількості досліджень цієї категорії, її можна визначити як мовну одиницю (морфему або конструкцію), що вказує на джерело інформації, яку повідомлено в реченні. Евіденційні значення таких показників нерідко поєднано з модальними (ступінь упевненості в істинності повідомленої інформації) і видо-часовими значеннями, та виражаються відповідними (модальним або видо-часовими) показниками чи конструкціями. Так, наприклад, в мові кечуа різні типи засвідченості факту позначаються спеціальним набором суфіксів [7, с. 108–109], пор.:

Para-sha-n

'Падає дощ' (де *sha* є показником прогресиву (падає в цей момент), а *n* – 3 ос. одн.);

Para-sha-n-cha

'Зрозуміло, що падає дощ' (де *cha* є показником того, що мовець, виходячи з власних міркувань, зробив певний висновок);

Para-sha-n-mi

'Бачу, що падає дощ' (де *mi* є показником того, що мовець на власні очі був (є) очевидцем ситуації);

Para-sha-n-si

'Мені сказали, що падає дощ' (де *si* є показником того, що мовець переказує інформацію зі слів іншого).

Мови з цією категорією на лінгвістичній карті світу згруповано в кілька ареалів, кожен із власними структурними особливостями. Так, наприклад, мови, розташовані на території від Балканів (албанська, південнослов'янські) до Японських островів формують так званий "евіденційний пояс" [14; 6, с. 323], або тюркський "indirective belt" [16]. Головною структурною відмінністю категорії евіденційності мов цього ареалу від аналогічної категорії мов інших (наприклад, американського) ареалів полягає в тому, що маркованими формами щодо евіденційності є лише ті, які вказують на непрямий шлях одержання мовцем інформації, див.: [11, с. 2–3], а також те, що майже всі ці форми утворено на основі перфектних форм дієслова, див.: [6, с. 323]. Так, наприклад, у болгарській мові в розповідних реченнях залежно від виду незасвідченості додаються відповідні показники, див.: [4, с. 30–31], пор.:

Иван замина

'Іван поїхав' (де форма минулого часу є показником того, що мовець на власні очі бачив, як Іван чи то сідав у машину, чи то виходив з дому);

Иван заминал

'(Казали, що) Іван поїхав' (де перфектна форма на *л* є показником того, що мовець переказує інформацію про від'їзд Івана зі слів інших);